

INKLYUZIV TA'LIM TIZIMIDA MAXSUS EHTYOJGA EGA BOLALARNI O'QITISH MASALASI

Ziyayeva Gulhayo Zokirjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning o'rni va uning maxsus ehtiyojga ega bolalarni o'qitishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim tushunchasi, asosiy prinsip va yondashuvlari, maxsus ehtiyojli bolalarning tasnifi hamda ularning ta'lim jarayoniga to'laqonli jalb etilishi uchun zaruriy shart-sharoitlar yoritilgan. Shuningdek, amaliyotdagi dolzarb muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar berilgan. Mamlakatimizda olib borilayotgan ilg'or tajribalar misolida inklyuziv ta'limning istiqbollari ochib berilgan. Maqola ta'lim tizimi ishtirokchilari – pedagoglar, mutaxassislar, tadqiqotchilar va qaror qabul qiluvchilar uchun foydali ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyojga ega bolalar, pedagogik yondashuv, ta'lim tizimi, individual rivojlanish, ijtimoiy integratsiya, moslashtirilgan muhit, o'qituvchi malakasi, ijtimoiy adolat, differensial ta'lim.

KIRISH

Globalashuv va ijtimoiy tenglik tamoyillari asosida rivojlanayotgan bugungi ta'lim tizimi har bir insonning ta'lim olish huquqini, shaxsiy rivojlanish imkoniyatini ta'minlashni o'z oldiga asosiy maqsad qilib qo'yimoqda. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta'lim konsepsiyasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb va strategik yo'nalishlaridan biri sifatida maydonga chiqdi. Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning, jumladan, maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning umumiy ta'lim tizimida to'laqonli ishtirokini nazarda tutuvchi yondashuv bo'lib, uning asosiy maqsadi – hech bir bolaning ta'lim olish huquqidan chetda qolmasligini ta'minlashdir.

Inklyuziv ta'lim – bu o'z ichiga barcha o'quvchilarni, ularning intellektual, jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farqlaridan qat'i nazar, yagona ta'lim muhitiga qamrab olishni anglatadi. Bu ta'lim shakli demokratik jamiyatda inson huquqlari, teng imkoniyatlar, bag'rikenglik va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi. Inklyuziv ta'lim nafaqat maxsus ehtiyojga ega bolalarning o'zlashtirish salohiyatini oshirish, balki sog'lom bolalarda ham empatiya, mehr-oqibat, ijtimoiy mas'uliyat kabi ijobiy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, inklyuziv ta'lim tizimi ijtimoiy barqarorlikning mustahkam tayanchi sifatida qaralmoqda.

Maxsus ehtiyojga ega bolalar – bu rivojlanishining turli bosqichlarida nogironlik, sensor buzilishlar (eshitish, ko'rish), nutqiy muammolar, aqliy yoki psixologik o'zgarishlarga ega bo'lgan bolalardir. Bunday bolalarning o'quv jarayonida muvaffaqiyatga erishishlari uchun ular individual yondashuv, maxsus o'quv dasturlari, moslashtirilgan pedagogik metodlar hamda qo'llab-quvvatlovchi muhit bilan ta'minlanishi zarur. Har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish trayektoriyasini hisobga olgan holda ularga zaruriy shart-sharoitlarni yaratish, ularning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

20-May, 2025-yil

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi quyidagi asosiy prinsiplar asosida shakllanadi: Tenglik va inkor qilmaslik – har bir bola teng huquqqa ega bo'lib, hech biri ta'lim jarayonidan chetda qolmasligi kerak; Individuallashtirilgan yondashuv – har bir bolaning rivojlanish sur'ati, qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim metodlarini qo'llash; Moslashtirilgan muhit – ta'lim olishga to'siq bo'lmaydigan, xavfsiz va qulay sinf va maktab muhiti; Ko'p tarmoqli hamkorlik – o'qituvchi, defektolog, psixolog, logoped, ota-ona va boshqa mutaxassislarning o'zaro hamkorlikdagi ishlashi; Ijtimoiy qo'shilish va integratsiya – maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning jamoadagi teng huquqli a'zolar sifatida ishtirok etishlarini rag'batlantirish.

Bu prinsiplar asosida tuzilgan ta'lim jarayoni bolalar uchun nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy moslashuv va ruhiy barqarorlikni ta'minlaydigan muhim institutga aylanadi.

Texnik va moddiy infratuzilmaning sustligi: Ko'plab maktablarda lift, pandus, maxsus sinf xonalari, moslashtirilgan o'quv vositalari yo'q. Yechim: Maktab infratuzilmasini inklyuziv talablarga mos holda qayta jihozlash, davlat va homiyar mablag'larini jalb qilish kerak.

Ijtimoiy stereotip va salbiy munosabatlar: Ba'zi hollarda jamiyat, ayniqsa ota-onalar inklyuziv ta'limga nisbatan shubha bilan qarashadi. Yechim: Inklyuziv madaniyatni targ'ib qiluvchi ommaviy tadbirlar, seminar-treninglar, ijtimoiy roliklar va axborot kampaniyalari tashkil etilishi lozim.

Qonunchilikdagi muvofiqlashtirish ehtiyoji: Inklyuziv ta'limga oid qonunlar amaliyotga to'liq tadbiriq etilmayotgan holatlar mavjud. Yechim: Mavjud qonunchilikni tahlil qilish, amaliy asoslarini kuchaytirish va samarador nazorat mexanizmlarini joriy etish zarur.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham inklyuziv ta'lim yo'nalishida muhim yutuqlarga erishilmoqda. Masalan, ayrim hududlardagi umumiy o'rta maktablarda maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun differensial yondashuv asosida darslar tashkil etilgan. Shuningdek, Toshkentdagi "Inklyuziv ta'lim markazi", "Mehribon maktab" loyihalari doirasida pedagog va psixologlar tomonidan maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqilgan. Bu tajribalar boshqa hududlarda ham joriy etilishi lozim bo'lgan samarali model bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim – bu shunchaki yangi ta'lim shakli emas, balki insoniyatning bag'rikenglik, mehr-shafqat, adolat va ijtimoiy birdamlikka asoslangan taraqqiyot yo'lidir. Maxsus ehtiyojga ega bolalarni to'laqonli ta'lim tizimiga jalb etish orqali biz ularning ijtimoiylashuvi, mustaqil hayot kechirishga tayyorlanishi, o'z salohiyatini to'liq namoyon etishiga zamin yaratamiz. Shuning uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish – bu nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va axloqiy zaruratdir. Bunday yondashuv orqali biz jamiyatda hech kimni e'tibordan chetda qoldirmaslik, har bir bolaning baxtli va barkamol bo'lib ulg'ayishini ta'minlash yo'lida dadil qadam tashlaymiz.

20-May, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Soliyeva, D.S. (2021). Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti.
- 2.Norqulova, N. (2022). "Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda psixologik yondashuvlar", Pedagogika va psixologiya jurnali, №4, 45–50-bet.
- 3.Slee, R. (2011). The Irregular School: Exclusion, Schooling and Inclusive Education. Routledge.
- 4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4860-sonli Qarori: "Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun inklyuziv ta’limni joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida". – 2020-yil 13-avgust.

